

הבלתי-נמנע כהרס ירושלים. יהודי העולם עמדו מנגד, ולא נקפו אצבע כדי להציל את בית-המקדש. הקנאים היו מטורפים גם בעיניהם. אחרי ההתאבדות הקולקטיבית במצדה, ביצע הישוב היהודי כולו התאבדות במרד ברכוכבא, שהיה מטורף וחסר-שחר כקודמו. כך נפטרה היהדות, סוף-סוף, מן המיטרד של קהיליה יהודית היושבת על אדמתה, המקימת מערכת ממלכתית כלשהי.

אחרי פיתרון זה, פרחתה היהדות האמיתית. היא יצרה נכסיות רבות מפוארים, שלא היה להם שום קשר עם מולדת כלשהי — מלבד המולדת הרוחנית, ירושלים-שלימעלה.

יחזן ברכבאי ברח מבין חומות ירושלים הנצורה, שהיתה אחוזה בכולמוס של טירוף, שינאת-אחים וציפיה יומיומית לבוא המשיח. הוא פתח בפריחה זו. נוצרה המישנה, ולאחר מכן התלמוד. לא במיקרה עולה התלמוד הבבלי על התלמוד הירושלמי. ירושלים עצמה לא היתה אז אלא חלק מן הפוודה, קהילה אחת מני רבות.

במשך אלף שנים פרחתה היהדות מסכיב לעולם. נכסיה הרוחניים חצו גבולות מדיניים כמו ציפורי-דרור. שלמה כד'צחק (רש"י) בצרפת יכול היה לקרוא את צירותיהם של שלמה בן-היהודה איבנג'ורול ואכהם בךמאיר איבךעזרא, שכתבו בספרד המוסלמית. אלה קראו את יצירות סעדיה גאון שנכתבו בבבל. משה כןמיימון (הרמב"ם) יכול היה לקרוא בקאהיר את יצירתו של רש"י.

הדת איחדה את העם בתפוצות, כפי שהמולדת איחדה את העם בימי קדם. מלומדים יהודיים אלה היו פתוחים לעולם. רבים מהם תירגמו יצירות יווניות וערכו למען מלומדי אירופה. הם כתבו בשפות רבות והכירו את תרבויות העמים. בעולם הערבי נוצרה שותפות תרבותית

לכאורה נעשתה, "פשרה" זו על-ידי פוליטיקאים, למען צרכים פוליטיים. הרצל רצה למשוך אליו את הרתיים ה"מתונים", אחרי שהחרדים הטילו עליהם חרם. כאשר בא ז'בוטינסקי לייסד את "ההסתדרות הציונית החדשה", ביקש גם הוא למשוך אליו חוגים רתיים. כן-גוריון יצר, שותפות היסטורית בין תנועת-העבודה הציונית והורס הציוני-רתי, רבר שאיפשר לו לשלוט בנוחות.

אך כל הפשרות האלה לא היו אפשריות, אלמלא היה חסר משהו בכסים התנועה. שהרי אילו האמינו בעלייה-הפשרה שרובצת תוהם בין היהדות הרתית ובין הרעיון הציוני, בין העיקרון הרתי והעיקרון הממלכתי, הם לא היו נכנעים לצורכי-נוחות.

האמת היא שלתנועה הציונית לא היה שום בסיס רוחני של ממש. שיוכל היה להחליף את ניכסי הדת.

המהפכה הציונית הגורלה, ששינתה את הנוף הגיאוגרפי, המדיני, החברתי והלשוני של בעליה, לא הביאה עימה גם מהפכה תרבותית-רוחנית. אולי נאלצה לוותר על כך בגלל הפשרה. אך סכיר יותר להניח שפשרה זו לא היתה נולדת כלל, אילו היה לציונות דחף מהפכני אמיתי בתחומו הרוח. דחף כזה לא היה בנמצא.

הסוס של טרויה

כ אשר הקים אוטו פויןכיסמארק את הרייך הגרמני השני, הוא פתח ב"מילחמת-תרבות". קאנצלר הברזל חתר להתנגשות חזיתית עם הכנסייה הקאתולית. הוא נהג נשואין אורחיים, אסר על כוהני-הדת לשאת דרשות, המסכנות את שלום הציבור, חיסל את מיסרד הישועים, גירש את הכנסייה

דת במקום מולדת: יהודים שוחרי תרבות-יוון בימי הבית השני. יהודה המקבי וקנאים שבויים עם מנורת המיקדש במסע-הניצחון הרומי

מכתב-הספר והנהיג פיקוח ממלכתי על הכנסייה. המאבק נמשך 16 שנים, מ-1871 עד 1887, והסתיים בשכירת כוחה של הדת. המדינה המודרנית ניצחה. תוצאה זו היתה הרגמה שעמדה לנגד עיניו של הרצל, שהיה חסיד-שוטה של הקיסרות הגרמנית. אך הוא לא רצה במאבק שאיפשר אותה.

כאשר הקים דויד כןגוריון את מדינת-ישראל, הוא חיסל את המחטות המיפלגניות ואת הורס הסוציאליסטי כחינוך. אך הוא איפשר לדתיים להקים זרם חינוכי גדול משלהם, וכהרגה מסר להם השפעה מכרעת גם כיום, ה"כללי". הוא מכר לרבינים את כל ענייני-האישות בארץ, מן הלידה ועד הקבר, ובכלל זה מנופול על הנישואין והגירושים.

בגידתו ההיסטורית הרתי-האסון של דויד כןגוריון — אלילו של שימעון פרס — לא היתה אפשרית, אילמלא היה הוא עצמו הניך השקר, שהעלים את הניגוד הקוטבי בין שתי התפיסות.

כןגוריון היה מנהיג מדיני מוכשר ונחוש-החלטה. אך כענייני-רוח היה מונהג בעל-כורחו ושלא-מדעת. אף שאהב להתעסף באיצטלה של איש-רוח, היה בעל תפיסות שטחיות להחריד. גורם חשוב אחר עורר ציונים להתעלם מן הבעיה. הציבור הרתי האמיתי התנגד לציונות מאז יומה הראשון ועד להקמת המדינה והלאה. התנגדות טוטאלית זו דירכבה את אבות הציונות לחפש להם שותפים רתיים, "מתונים", שיעזרו להם לשכנע את המוני היהודים באירופה המזרחית, שחיו כהווי-דתי.

הרצל עצמו הושפע עמוקות מן הצורך הזה.

ואולי היתה להתנגדות הקיצונית של החרדים לציונות תוצאה נוספת: עצם קיצוניותה גרמה לכך שאבות הציונות לא העלו על דעתם כי המחנה הזה יחדור אל תוך מדינתם העתידה. כמו בני-ישראל, בשעתו, לא היו ערים לסכנה הטמונה בסוס-העץ, והם הבניסו אותו בעצמם אל בין חומותיהם.

כל הרבנים והסושים, בני דורו של הרצל, ראו בכשורתו — בצדק — סכנה איומה ליהדות. שהרי אילו הצליחה הציונות להקים אומה מודרנית, נורמאלית, היתה הדת היהודית האמיתית נעלמת ונמוגה, וממשיכה להתקיים לכל היותר כדת רפורמית חלושה.

בעיני הרבנים, היתה הציונות כולה חטא נורא. חילול השם. רק למשיח כןגוריון מותר לקבץ את גלויות ישראל. רק הוא רשאי להקים את ממלכת דויד ולחדש את בית-המיקדש. הציונים, שהתיימרו לעשות זאת ככוחות עצמם, אינם מחללים רק את שם שמיים, אלא גורמים גם לאי-יבוא של המשיח.

היורשים האמיתיים של גישה זו הם כיום נטוריקריתא. שאר המחנה החרדי נהג בתיכוס רב יותר. גדוליה-התורה לא ויתרו במאומה על תפיסתם. אך הם החליטו להכיר במדינת-ישראל כבמדינה חילונית, שנועדה לתפור צרכים חילוניים-גשמיים של היהודים, בעיניהם, אין לה שום משמעות רתית. היא לא תקבץ את גלויות ישראל ולא תקים את בית-המיקדש, תפקידים השמורים למשיח.

נסינו הבלתי-נלאה של מתנה זה לכפות על אורחי המדינה אורחות-חיים רתיים, שנמשך גם בתש"מ, אינו נובע מן התפיסה שישראל צריכה להיות מדינה יהודית בעלת משמעות רתית, אלא מן ההנחה שאסור ליהודים לחלל שבת ולאכול טריפה בכלל, ועל אחת כמה וכמה במקום שבו הם מהווים רוב.

לדידי מתנה זה — מדינה באה והולכת — ואילו היהדות לעולם תישאר. הוא מוכן להסתייע במדינה, להתפרנס ממנה, לקיים כעורתה את מערכת-החינוך שהיא חיונית להמשך קיומו — אך בסופו של דבר הוא התייחס אל המדינה כמו אל כל שילטון אחר בגלות. משובך לא היווה המתנה החרדי בתש"מ סכנה אמיתית לעצם קיומה של מדינת-ישראל הדמוקרטית.

סכנה זו באה מפלג שונה לגמרי של המחנה הרתי. בו נבט זרע הפורענות, שנזרעה בימיה-הראשית של הציונות, ושכןגוריון טיפח והישקה אותו בעלי-כורחו.

בתוך החלל הריק

יש זרם עם אינו יכול לחיות במציאות מתמשכת של סתירה פנימית עמוקה. הסתירה הפנימית בין ציונות חילונית ומולדתית, הומאנית ומודרנית, ובין תפיסה לאומית-דתית סגורה ומסתגרת, חסרת-מולדת ואנטי-מודרנית, היתה מוכרחה להוביל לפיצוץ.

כל עוד היתה הציונות החילונית נתונה בתנופה של יצירה ומאבק, לא הורגש הדבר. ההילה של החלוצים החילוניים, האתאיסטיים-כביכול, הספיקה לדורם. היצירה הכבירה בארץ, הקיבוצים והמושבים, ההסתדרות וההגנה, התעשייה והמחטרות — כל אלה העסיקו את הרור הצעיר, המעשי, וטישטשו את בעיית הזהות הרוחנית. היה נדמה שהציונות החילונית אומנם מצליחה להחליף את הדת

יהודית-מוסלמית, ובעולם הנוצרי נוצרה שותפות יהודית-נוצרית. היהדות היפרתה תרבויות אחרות, והופרתה על-יון.

אך תרבות המים הסתגרה היהדות יותר ויותר. הגטו היהודי נולד מתוך רצונם של היהודים עצמם להיכרל מן "הגויים" ולהינתק מהם. היהדות לא יצאה עוד החוצה, כדי לעשות נפשות ולהפרות את עצמה בורשיו עם התרבויות האחרות. היא הסתגרה בין חומות הגטו, ששום רוח-פרצים לא יכלה לחדור אל תוכו. ברוך כנדיקט דהספינוזה, שהעז לפתוח את ראשו לרעיונות אוניברסאליים, הוחרם ונרד.

אך חומות-האבן של הגטו נוספו חומות הפולחניות — "סייג לתורה" — שמנעו מיהודים לחיות עם גויים, לסעוד עימם ולבוא בחברתם.

רק אחרי המהפכה הצרפתית, כאשר נשבו רוחות חדשות של חופש באירופה, החלו גם חומות הגטו היהודי להיבקע מכפנים ומכוחו. ההשכלה פתחה צוהר לעולם. היהדות הוסיפה נכסים חילוניים, רצינאליים, למדינת-הרוח הניידה.

זה היה המצב כאשר נולדה הציונות. הוא העמיד אותה לפני ברירה קשה של זהות ומהות. היא התחמקה ממצנה.

שקרים ומוסכמים

עצם ריחוקם של אבות הציונות מן הדת גרמה להם לזלזל בה. כשם שהאמינו, כסתר ליכס, שאם יתעלמו מן הערכים נארכי-ישראל תיעלם בעיה זו איכשהו מעצמה, כן סכרו שעלי-ידי לטיפות אפשר להפוך את האריה הרתי לתת-לביית.

מעולם לא נערך בתנועה הציונית ויכוח נוקב על השאלה: איך ליישב את הסתירה בין היהדות האנטי-מולדתית ובין השאיפה להקים מדינה יהודית במולדת?

איך ליישב את הצרכים של אומה מודרנית, המבקשת למצוא מקומה על כימת ההיסטוריה, עם התרבות של עם אשר פרש מרצון מבימה זו, כדי לחיות בעולם אחר?

איך להפוך עם עולמי, המאוחד על-ידי קישרי הדת והרוח, לעם מוכו, המאוחד על-ידי קישרי ארץ וממלכה?

איך להתאים תרבות רתית מסתגרת, מתבלת ומתנכרת לעולם, הזקוקה לגטו לשם קיומה ושימורה, לצרכים של מדינה "נורמלית", שתוחה לעולם, שתאפשר להיות כ...אחד הגויים?

כמה אנשירוה, כמו אשר הירש ("אחדיהעם") גינבורג ומיכה יוסף כרדיצ'בסקי, חשו בבעיה גניסו להתוכח עליה, מבלי להעז להגיע אל שורשיה. הרצל עצמו ראה את הבעיה כולה כעניין גיאוגרפי: היהודים אשר ירצו להקים מדינה יבואו לארץ, האחרים יתבללו בין העמים וייעלמו. האנטי-שמיות, שעמדה בראש ראגנותו, תיעלם יחד איתם. בארץ תקום קהיליה חילונית, שבה יכהנו רבנים-מטעם ככמרים של רת-משח.

הציונים החילוניים, ובראשם הסוציאליסטים, האמינו כי הבעיה תיפתר אוטומאטית. המולדת החדשה תאחד את העם, הקשרים הדתיים ייעשו מיותרים וייעלמו מעצמם. האיריאולוגיה הלאומית-סוציאליסטית — או הלאומית-כלבד — תתפוס את מקומה של הדת. הדת תהיה נחלת הזקנים, ותלך עימם לעולמה. במקומה תבוא, דת העבודה.

יחידים ניסו להציע פיתרון קיצוני יותר, כמו יונתן רטוש וחסידיו ה"כנענים", שביקשו לנתק את הישוב, "העברי" החדש לטוטיין מן הדת היהודית, העבר היהודי והפוודה היהודית. הם נשארנו בגדר קוריוז, אף שאנשים כמו דויד כןגוריון האמינו בסטרליכס שהדבר אכן יקרה מעצמו, תוך כמה דורות, אחרי שה"פגומים" הציונים יפלו מן הבניין הממלכתי הגמור.

בסופו של דבר התחמקה הציונות מן הבעיה על-ידי הכחשת עצם קיומה. העבר היהודי סולף והותאם לצרכי האיריאולוגיה הציונית. המקבים והקנאים הפכו לגיבורים חילוניים, מעין סאריבאלדים של מייקרים. הסלית הופקעה והפכה לדגל לאומי. הציונות תוארה כהמשך טיבעי של ההיסטוריה היהודית. ארבעה דורות חונכו כבית-הספר הציוני על שקרים מוסכמים אלה.

התירוץ היה שיש צורך לאחד את העם, להימנע משינאת-אחים, לאפשר את קיומם בצוותא של ציבור "רתי", וחילוני" ברוח של סובלנות הרדית.